

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

De Ortv Ac Progressv Artis Typographicae Dissertatio Historica

Mallinckrodt, Bernhard von

Coloniae Agrippinae, 1640

3. Historia Impreßionis Regiorum Bibliorum Antuerpiensium.

urn:nbn:de:hbz:466:1-11780

*Historia impressionis Bibliorum Regiorum, facta
Antverpiæ per Plantinum.*

CHRISTOPHORUS Plantinus Turonensis, Typographus Antverpianus omnium suæ artis, qui hæctenus ubique terrarum vixerunt celeberrimus, præter infinita alia, quæ nitidissime & correctissime edidit Regiorum Bibliorum impressione cum alios dudum superasset, seipsum denique vicisse videri potest. Ad illorum autem excusionem cum motu ut apparet, proprio animum adiecisset, nec tamen priuatos patrimonij sui sumptus ratiæ rei sufficere arbitraretur, per idoneos homines apud Philippum II. Hispaniarum regem obtinuit, ut is impensas sumptuosi operis in se reciperet, & idoneum aliquem, qui impressioni præesset, ex Hispania mitteret. Is fuit Benedictus Arias Montanus Theologus doctissimus & polyglottus, de quo postea dicendum est. Verba autem ipsius regis hac de re sunt ex Epistola ad ducem Albanum Belgij eo tempore præfectum. Quãobrem cum à Christophoro Plantino ciue Antverpiensi de arte Typographica, ut accepimus bene merito, opus Complutensi illi simile, aut illo etiam maius & elegantius parari intellexerimus, eiusque rei magnitudini hominis tum industriã, tum etiam diligentiam sufficere posse cognouerimus: ad regiæ dignitatis, & cælestis Maiestatis beneficio obtinemus, præcipuas curas maximè pertinere existimauimus, hæc quoque in parte Christianæ reipub. non deesse. Re igitur cum supremi nostri & S. Inquisitionis consilij præside, atque alijs compluribus viris, quorum erga Deum pietatem, & erga nos fidem & sacrarum literarum insignem peritiam iam diu cognitam perspectamque habemus communicata, & nostro hoc consilio non solum omnium suffragijs valdè cõprobaro, verum etiam summè collaudato, Deo nos opus gratissimum, Christianæ vero reipub. utilissimum facturos existimauimus, si ut præstâtissima illa Biblia linguarum diuersitate, characterum elegãtia, ac omni denique ornatu & splendore illustrata in publicum prodiret efficeremus, ac pijs eius viri conatibus nostro auxilio & auctoritate adessemus. Ut igitur consiliũ hoc nostrum ad eum quæ optamus finem perducatur, ex eorum sententiã, qui à nobis ad hæc deliberationem adhibiti sunt, Benedicto Arias Mótano Doctori Theologo ex aulicis & sacerdotibus nostris, cuius linguarum ferè omnium oportuna cognitionem & bonarum omnium

artium ac disciplinarum non vulgarem peritiam, atq; ad eò insignem morū
 probitatem nobis abundanti exemplo atque tibi omnibus his nominibus
 noto perspectam habemus, eius negotij executionem commisimus, &c.
 litera ista regiae anno 1568. 8. Kal. Aprilis. Madriti fuere datae, quo eodem
 die etiam ipsi Plantino scripsit, die verò 18. Kal. Sept. Louanienſi Acade-
 miae Montanum & Biblicae Impressionis negotium scriptis clementissime
 literis commendauit. Atque ad eò eodem illo anno feliciter inchoatum est
 memorabile illud opus, fuitque primus eius tomus absolutus Kal. Martijs
 anni sequentis 1569, vti docet ipsius Aetiae subscriptio & approbatio. Quin-
 tus autem & vltimus tomus anno 1571. Kal. Febr. finē suū & perfectionē
 nactus est, ita vt triennij tēpus totius operis integrationi impēsū sit. Porro
 praedictus Arias in operis praefatione, in qua de Diuinæ scripturae dignitate
 linguarum vsu & Catholici Regis (in excudendis hisce Biblijs) consilio agit
 sequentia inter alia refert. Igitur & à doctissimis & peritissimis viris, quales
 in Hispania quam plurimi & publicis Academijs & ex sacrae religionis Ma-
 gistratibus censes & iudices, atq; ad eò ex omni Ecclesiastico ordine mi-
 nistri conspiciuntur, ad tantam rem deliberandam adhibitis, communi
 omnium sententia confirmatum est huiusmodi regis consilium non tanquā
 vtile tantum, sed etiam veluti planē necessarium ac diuinum comprobati
 & omnium suffragijs postulari, omniumque piorum studio vt expleretur o-
 rari oportere. Sed quod rex ipse libentissimē susceptum maturē exequi atq;
 perficere instituit; praesertim verò cum eorum omnium, quae ad eam rem
 parandam & opportuna ac etiam necessaria erant magnam copiam apud
 se esse intelligeret: seque ijs viris qui tanto huic operi & exordiēdo, expe-
 liendo & omnibus suis numeris & partibus absolūendo praesse possent,
 qualis ipse rei literariae amantissimus quam plures continuo fouet, omnino
 non carere conspiceret. Tantum igitur Catholici regis consilio, studio, au-
 thoritate atq; benignitate praestitum est, vt operis huius admiranda moles
 maximis rerum difficultatibus superatis extructa, & ad publicum Catho-
 licae Ecclesiae vsu aeternumque Christianae veritatis monumentum stabi-
 lita & exposita denique fuerit: cuius inspectionem nulli Christianae pietatis
 studioso non gratissimam vtilissimamq; fore arbitramur; cum propter exi-
 miam omnis generis characterum elegantiam, & propter egregiam optimi
 & celeberrimi typographi operam, tum verò maximē propter summam
 integritate & incorruptae lectionis perfectionem, quam propter assiduam do-
 ctissimorum & linguarum omnium peritissimorum hominum diligentia,
 variorum quoque & correctissimorum exemplarium, Romanorum vide-
 licet, Venetorum, Constantinopolitanorum & Germanorum collatio
 nobis

nobis præstitit. Complutensibus verò potissimum hac in parte vsu sumus, quæ quidem à celebratissimo ac pientissimo viro Francisco Ximeno Tolerano Archiepiscopo Hispaniarum, præside summo S. R. E. Cardinali, magno studio, incredibili sumptu, insigni diligentia, vtilissimoque euentu edita quondam fuerant, & apud doctos homines magno in pretio habita: Quæ tamen quia propter miram eorum paucitatem & raritatem desiderabatur, hoc in opere nō modo instaurata, sed multis etiam in partibus aucta, integrata, locupletata, magno etiam appositissimoque rerum & verborum apparatu exornata sunt. Nam præter excellentem formarum chartæ & characterum præstantiam integras etiam Chaldaicas in veteri testamento paraphrases & Syriacæ in nouos lectionis libros, eisdemque diligenti studio & censura examinatos & commodā latinarum interpretationum copia instructos opus hoc Complutensibus Biblijs addit; & quod ad lectionis & sententiarum distinctionem explicationemque plurimum confert, acutos omnes Hebraicosque apices (quos nunquam petire Christus patietur) diligentissime obseruatos adiungit. Insignem præterea rerum & verborum suppellectilem alijs varijs Codicibus dispersam hoc vnum opus continet, quæ magis vsu percipi, quam oratione indicari possunt. His accedunt variarum in omnibus linguis, lectionum proposita exempla, quæ quidem quot & quætos lectoribus fructus allaturi sint, nemo facile æstimare potest. Sunt præterea integra Hebraica Biblia nouumque Testamentum Græcum cum Latinis ad verbum interpretationibus, maiori quam vnquam antea diligentia & sedulitate elaboratis, quæ præterquam quod ad sententiarū cognoscenda mysteria plurimum adiumenti afferunt, Latinum hominem Hebraicam & Græcam: Græcum verò & Hebraicum latinam linguam sine præceptore ac nullo penè negotio docere possunt. Addita præterea sunt opportunis locis difficiliorum verborum Hebraicorum, Græcorum & Syriacorum themata, quas radices Hebræi dicunt. Postremum verò & vtilissimum illud volumen adiungitur, quod, quia multarum & ad familiares diuini verbi explicationes commodissimarum rerum copiosam ac multiplicem suppeditat materiam, sacrorum librorum apparatus inscripsimus, quo in opere dictionariæ, obseruationes, arcanorum sermonum interpretationes, multaque alia cognitu dignissima continentur. Atque hæc quidem omnia magnæ sacrarum literarum studiosis vtilitati, magnoque vsui Catholicæ Ecclesiæ futura, à Philippo Catholico rege curata, eiusque tum auctoritate & dignitate, tum liberalitate regia expedita, & insigni rerum omnium diuersitate ac elegantia insignita, ad optimum & felicissimum exitum diuinæ providentiæ summo beneficio tandem perducta sunt. Etenim tantum opus quod

maximos sumptus, insignem artificum diligentiam, exemplarium opportunam copiam, operarum frequentiam assiduam multorumque iudiciorum sententias ex varijs Europæ partibus collectis exigebat, sine præsentis Dei numine & auxilio effici & absolui non potuit; ad eum ut ipsam tot rerum & personarum unaminem, perpetuam & indefessam facultatem, non tam hominum opera & studio comparatam, quam diuinitus oblatam & concessam fuisse palam sit fatendum; opusque ipsum argumento & re planè diuinum est, ita etiam ut hoc modo atque hoc tempore huius regis tanto studio ederetur, ex diuino consilio profectum fuisse dubitandum minime sit: quod quidem vel ex eo constat, quod Pius V. P. M. qui hodierno die Catholicæ Ecclesiæ pro Christo sanctissime præest, ubi hoc præclarissimum & utilissimum opus regis studio & sumptu Antverpiæ institutum inchoatumque intellexisset, misso à se ad Albanum Ducem Belgij præfectum gratulationis & honoris causa in tantæ victoriæ ab eo reportatæ gratiam, legato præter alia in mandatis dederit, ut opus ipsum operisque promotores omnes fausto & grato Sanctitatis suæ nomine, nutu, assensu atque auspicijs, benedictione etiam adiuncta prosequeretur: qua quidem re nulla alia sub cælo vel regi ipsi gratior, vel regis hominibus in eo opere continuis laboribus augendo & expoliendo incendendis aut aptior, aut magis accommodata esse potuit, &c. Idem deinde Arias Montanus totius editionis superintendens, iuniorque nomine regio præfectus, in altera præfatione, in qua de totius operis usu, dignitate & apparatu ex ordine disserit, lectorem non tantum ad multilinguos sacri eloquij codices hosce inuitat, sed etiã omnes illos, qui vel præsentis, vel absentis hæc editionem iuuerint & procurarint edisserit, quæ omnia hic etiam legi digna iudico: Hæc ferè sunt lector, inquit, quorum te admonitum volumus, ut apparatusissimo atque amplissimo hoc opere, quod in totius Christianæ reip. gratiam prodit, commodissime utaris. Neque enim de eius utilitate nobis hoc loco pluribus propositum est dicere: quippè quod eius præstantiam ne eloquentissimus quidem Orator, ut par est copiosissima oratione consequi possit. Sed quid in hac parte præstitum sit, si ei operam dabis, ex te ipse vere cognosces. Id enim bona omnium venia liberè ausim affirmare, nullum unquam ex typographica arte tantum, adeoque insigne beneficium in Christianam rempubl. fuisse collatum. Si enim operis ipsius magnitudinem, splendorem & dignitatem attente considerabis, lector, quid prius, aut etiam quid magis admirari debeas haud facillè scies. Te enim tot idiomatum diuersitas, fideles ubique interpretationes, characterum præstantia, tabularum elegantia, ac denique totus hic præstantissimus apparatus ita oculos atque animum tenebit tuum, ut verè dicas tanti huius muneris

neris Deo Optim. Maxim. cuius ope & auxilio inchoatum, ac denique non sine manifesto, ac summo eius favore & singulari beneficio ad optatissimum finem tandem aliquando perductum est, mox etiam doctissimis ac vigilantissimis viris, quorum opera & industria tibi quale est exhibetur, ingentes, & nunquam intermorituras gratias esse habendas.

Vos itaque architecti ponderum ac mensurarum periti arithmetici, Hebraicæ, Chaldææ, Græcæ Syriacæ & Latinæ linguæ studiosi, vos denique eruditissimi Theologi, quidquid in aureo ac planè diuino hoc munere vobis exhibetur, id totum Philippi regis potentissimi, ac de re literaria optimè meriti, cuius mandato nos pro eius erga literatos homines studio ac amore huic tanto operi præsumimus, insigni pietati flagranti sacrarum literarum desiderio magnificentissimis sumptibus amplissimæ munificentia, verèque principe homine dignæ liberalitati acceptum referte. Denique ne solum litteratorum turba, quæ hodierna die extat, verum etiam posteritanti laborum ac vigiliarum ingenio præstantibus & eruditione perfecta hominibus, qui, quantum laboris & operæ in sacratissimo hoc opere impenderit, & res ipsa docet, & Christiana respubl. ab unde cognoscit, debitum honorem ac optimo iure debitas tanti beneficii gratias agant (nihil enim maiori dignum & commendatione & memoria & sempiterna gloria in infinita posteritate ab illis expectari poterat) eorum nomine & cognomine perpetuum laboris, operæ, studij, diligentia, eruditionis, doctrinæ animiq; ad Christianam rempublicam pro viribus iuuandam, admodum propensi clarum & illustre testimonium hoc loco adscribi curauimus.

Itaque ne quam plurimos, Hispanos, Italos, & Gallos, qui nos sua ope & auxilio plurimum iuuerunt hoc loco referamus: eos tantum recensebimus, qui ab ipso operis initio ad finem vsque, tum in eo parando, describendo, vertendo, adornando, immutando, aut corrigendo multum laboris, operæ ac diligentia adhibuerunt. Ex quorum numero Christophori Plantini, viri de Typographica arte, qua cæteræ omnes illustrantur & viuunt, optime meriti summam ingenij dexteritatem, admirabilem prudentiam, sedulam operam, infinitos labores, ac denique omnibus in rebus insignem diligentiam nemo satis admirari, ac dignis laudibus extollere potest: nec est, lector, quod pluribus hac de re tecum agam, res enim per se ipsa loquitur. Non enim solum infinita tum veterum, tum etiam recentiorum in omni artium & scientiarum genere volumina, quæ ab eius prælo in totius Christianæ reipubl. gratiam continuo prodeunt, quam mirificè is rem

rem literariam augeat, amplifcet & exornet, literatis omnibus fidem faciunt: verum etiam præstantissimus hic sacrosanctæ Theologiæ & antiquissimarum linguarum Thesaurus, quoniam ille sua industria & labore in adiuuanda republ. sit animo, & huius & futuri sæculi hominibus luculentissimum erit testimonium.

Maximam verò partem eorum, quæ hic diligenter correctæ, exornata, perpolitæ & elaborata sunt, Francisci Raphelingi, quem sibi generum Platinus adsciuit, summæ industriæ, incredibili diligentia, continuæ sedulitati, perspicaci ingenio & præstanti iudicio acceptam referre debes, te enim lector, iudicem appello, vt ex operis ipsius magnitudine, præstantia, ac dignitate tute æstimes, quot & quales fuerint huius viri labores, & quam insignis antiquarum linguarum peritia, qua meo quidem iudicio nemini suo iure cedit. Amplissimus enim hic scientiarum & linguarum Thesaurus se huius viri ope & industria ita vt vides correctissimum in lucem prodijisse sua raritate & excellentia apertè testatur.

Guidonem Fabricium, cuius supra meminimus, tum genere, tum ob præclaras animi dotes verè nobilem, atque inter præclarissimos Galliarum Poetas non immeritò commemorandum, Catholicæ Ecclesiæ ac religionis Christianæ studiosissimū, Hebraici idiomatis peritissimū, atq; adeò Syriacæ linguæ insigni cognitione ornatum (quod quidem vel ex ipsa testamenti noui Syriaci latina interpretatione apertè cognosci potest) non est quod meis verbis hoc loco commendem: eius quippe insignis eruditio & opera, quæ nos in hoc opere mirificè iuuat, ipsa per se satis prædicant, à studiosis omnibus huic viro plurimum deberi.

Nicolaum Fabricium Guidonis fratrem in antiquis, ac potissimū in Hebraica lingua non infeliciter versatum, qui sua diligentia & continuis laboribus in hoc opere transcribendo, interpretando & corrigendo inter cæteros nobis etiam adiumento fuit, huic catalogo meritò inferendum duximus.

In primis autem sacrarum literarum studiosi Augustino Hunnæ, & Cornelio Goudano duobus Louaniensis gymnasij luminibus sacræ Theologiæ Doctoribus & publicis professoribus, ac toti rei literariæ addictissimis ingentes habeant gratias: His enim propter insignem eruditionem & sacrarum linguarum non vulgarem cognitionem optimi regis mandato hoc opus euoluendum ac diligenter examinandum à Louaniensi Academia commissum est. Qui quidem quo sunt felici ingenio & maturo, & ad grauissimas quasque res apto iudicio (adhibita ad eam rem Ioanne Harlemio sacræ Theologiæ Licentiato, in omni linguarum genere

exerci-

exercitatissimo sacrae Scripturae & Hebraicae linguae apud Louanienfes in Societate Iesu professore : suo munere, vt à tantis viris expectari poterat, cum summa laude perfuncti sunt : atque hac quidem in parte ipsorum decretum, pro ea quam obtinet auctoritate interpositum est.

De me autem, ac de meo labore & industria (quantulacunque ea est) nihil profiteor. Hoc tamen vnum non reticebo : me scilicet continuò immortales Deo gratias agere, quod decem idiomatum cognitionem pro sua clementia atque benignitate mihi impertitus sit. Quorum idiomatum gratia (cùm sapientissimo & potentissimo Regi nostro, eiusque à consilio amplissimis viris ingratus non sim) dum plerique grauissimi ac doctissimi viri in Hispania publicis muneribus, pro sua quisque doctrina & sapientia funguntur : mihi in hac mea peregrinatione, tantum munus demandatum est. In quo quidem qua ratione sim versatus, aliorum esto iudicium.

At ne erga eos qui in transmittendis ad nos correctissimis exemplaribus, aut etiam nobis suo consilio, ope & industria in hoc opere adfuerunt, ingrati animi vitio laborare videamur : atque vt tuo, lector, desiderio hac etià in parte abundè satisficiamus, nomina præstantissimorum quorundam virorum, qui egregiam operam nobiscum consumplerunt, & quibus non parum debent sacrarum literarum studiosi, hoc loco cæteris adiecimus. Inter quos Cardinali Spinosa regij in Hispanijs summi consilij & sanctae Inquisitionis præsidi amplissimo non parua sunt habenda gratia; eius enim consilio & fauore, conuocatis etiam ad eam rem præstantissimis viris Regique à consilij Rex noster optimus & sapientissimus præstantissima hæc Biblia inchoari, & ad finem perduci voluit.

Complutensi Academia multum debent literati homines : Illa enim duobus & quadraginta Theologiae Doctoribus vndique collectis suo suffragio regis institutum, velut sanctissimum comprobauit.

Nec verò Granvellanus Cardinalis amplissimus hoc loco nobis defuit : pro eo enim quo erga rem literariam, ac potissimum Sacrosanctae Theologiae studia est propenso animo, Bibliorum Graecorum exemplaria, suis impensis ad Vaticanorum fidem descripta, ac diligentissimè collata ad nos opportunè transmisit.

Nec possum, lector, Sirleti etiam Cardinalis operam, industriam ac doctrinam propè singularem tibi non vehementer commèdare. Is enim præter grauissimas occupationes, quibus amplissimus & sacratissimus Cardinalium ordo distineri solet, animum ad sacrarum literarum studia ita conuertit, vt iam Theologorum labor in perquirendis sacrorum voluminum varijs lectionibus magna ex parte sit subleuatus : tanta enim industria & iudicio

dicio eas collegit, & quas sequi, & quas rejicere oporteat, ita doctè admonuit, ut merito tanti beneficij immortales gratias amplissimo huic viro habere debeas.

Ioannes Regla felicissimæ memoriæ Caroli Quinti Cæsaris inuictissimi Confessor (quem vocant) instituti Hieronymiani apud Hispanos suam hac etiam in parte præstitit operam.

Petrus Serranus Cordubensis in Complutensi Academia Theologiæ Doctor F. Ludouicus Strada Theologus Abulensis, Ambrosius Morus Cordubensis omni disciplinarum genere ornatus, & Gabriel Zayas regionum (quas vocant) Statuum à Secretis suis votis & diligenti procuratione, ut hoc opus quale est, in lucem prodiret pro viribus effecerunt.

Ab Andrea Masio viro à consilijs & secretis Ducis Clitiæ plerisque valdè doctis annotationibus, & Chaldaica paraphrasi in priores Prophetas, Psalmos, Ecclesiasten & Ruth ope Hispani exemplaris à se Romæ inuenti, & quod maximum est, dictionario Syriaco cum eiusdem idiomatis doctissima Grammatica aucti sumus, summam certè commendationem, præstantissimus & antiquarum linguarum peritissimus, hic vir apud omnes studiosos meretur.

Est etiam nobis à Clemente Anylo Philosophiæ & Medicinæ Doctore, qui in hisce regionibus propter Christianam religionem exulat exhibitum Penrateuchi, Græci ex Thomæ Mori Bibliotheca elegantissimum exemplar.

His autem omnibus addo Guilielmum Canterum virum præter generis nobilitatem, & rei familiaris amplitudinem, in Græcis & Latinis literis feliciter versatum, rei que publicæ studiosissimum atque adeò de hoc opere omni ex parte bene meritum.

Detulimus & nos ex Complutensi Bibliotheca posteriorum Prophetarum paraphrasin Latinam ex Chaldaica factam. Atque adeò ex nostra antiquissimum exemplar posteriorum Prophetarum Hebraicè & Chaldaicè scriptum.

Christophorus Plantinus habuit penes se Complutensia Bibliorum exemplaria excusa. Præterea Veneta, Hebraica, Chaldaica & Græca & Germanica Hebræa & alia suis typis aliàs impressa; deinde Græca omnia, quæ quidem in Gallijs & Germania extant celeberrima.

Daniel Bombergus pius & doctus vir, & partim tum nominis, tum ingenij heres noui Testamenti antiquissimum exemplar Syriacum Colonia Agrippinâ ad nos attulit, quod quidem magno nobis fuit vsui & commodo. Id enim contulimus cum ijs nostris, quæ Ferdinandi optimi ac pijssimi

Imperatoris beneficio paucos antè annos cum Latina Ecclesia communi-
cata fuerant.

Itaque iam ex te ipso, Lector, facile potes conijcere, quale & quantum
munus tibi offeratur, cum ad id parandum tot & tam insignium virorum
industria & singularis qua prædicti sunt doctrina accesserint &c. Scripsit
autem illa Arias an. 1571. 10. Kalend. Sextilis.

Cæterum ipsum opus hoc Biblicum Quinquelingue quod attinet di-
stinguitur id in Tomos quinq; , quibus deinde apparatus Biblicus tribus
Tomis accedit.

Hætenus relata in principio primi Regionum Bibliorum Tomo legun-
tur. Dolendum autem fuit, magnam partem huius primariæ editionis Bi-
blicæ exemplarium, dum in Hispaniam vehuntur, absorptâ à tempestatum
vehementia naui, in aquis perijisse.

---

*De Plantino & eius Antuerpiensi Officina addo
etiam relato iam Guicciardino Carolum Scriba-
nium in Antuerpia, titulo: Ars Typogra-
phica. pag. 43. ita scribentem.*

Hanc vitam à Plantiniano prælo quanti acceperunt? perierant æter-
nè insepulti obliuioni; aut tanquam anima nunquam conlata, aut
tanquam vniuersim erepta, iacebant prostrati in perenni quodam ignoues-
centes sopore; ni ab hoc afflatore noua redanimatione redijissent in vitam.
Scio in omni propè gente floruisse in hac arte nobiles; noui è Latio Manu-
tios, è Germaniâ Frobenios, è Galliâ Stephanos. at vos vnius Plantini no-
mine omnium tenebræ nomina. Si sidera illi Regnis suis; sol vester fuit;
non vrbi huic, non Belgio: sed Orbi, quâ patet. Et vt omnia huius magna,
nihil maius fuit Bibliis Regijs, quæ quicumque è Latio, Græciâ, Palæstinâ,
Chaldæâ, Syriâ intuebitur non exclamet, vicisti. octauum orbi miraculum
hic est? & non tanti machinatorem operis, alte sublatum, per quidquid est
orbis sicco deu chant. pede, viridiq;

— aduclent victricia tempora lauro.

quotquot nobilissimæ huius & æternaturæ artis cultores, Regna & Impe-
ria fouent?